

سوره الفاتحه

دانشکده علوم حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم حدیث

گرایش کلام و عقاید

عنوان پایان نامه

کیفرهای دنیوی، آثار و حکمت‌های آن در زندگی انسان

استاد راهنما

دکتر علی افضلی

استاد مشاور

دکتر علی رضایی

دانشجو

سعیده محمدزاده مرنندی

ماه و سال دفاع

مهر ۸۸

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشکده علوم حدیث است

تقدیم به

ساحت مقدس حضرت بقیة الله، امام زمانم مهدی (عجّ الله تعالی فرجه الشریف).

تقدیم به مادر و همسر مهربانم و تمام کسانی که درانجام این مهم چراغ راه من بوده‌اند.

تقدیم به شریف‌ترین شخصیت ایثارگر زندگی‌ام «پدرم».

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الْأَوَّلِ بِمَا أَوْلَىٰ كَانَ قَبْلَهُ، وَالْآخِرِ بِمَا آخِرَ يَكُونُ بَعْدَهُ، الَّذِي قَصُرَتْ عَنْ رُؤْيَيْتِهِ أَبْصَارُ

النَّاطِقِينَ، وَعَجَزَتْ عَنْ نَعْتِهِ أَوْهَامُ الْوَاصِفِينَ»

و با تشکر از:

استاد ارجمندم جناب آقای دکتر افضلی که با رهنمودهای دلسوزانه خویش مرا در این تحقیق یاری رسان بودند،

استاد بزرگوار جناب آقای دکتر رضایی که بر خود فرض می‌دانم که از راهنمایی‌های بی‌دریغ ایشان کمال سپاس را
به جای آورم،

همچنین از خانواده‌ام که رنج فراوان دیدند و زحمت بسیار کشیدند، به‌ویژه مادر مهربانم و همسر فداکارم که با
شکیبایی تحصیلم را تحمل نموده و در تمام مراحل مرا مشوق، یار و همراه بوده‌اند.

و نیز سایر بزرگوارانی که هر یک به نوعی یاریگر من در این تحقیق بوده‌اند.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
کلیات تحقیق	۲
فصل اول: کلیات	۵
۱ - ۱ - معنی لغوی و اصطلاحی کیفر	۵
۱ - ۲ - توضیح واژگان مرتبط با کیفر	۵
۱ - ۲ - ۱ - ابتلاء	۶
۱ - ۲ - ۲ - انتقام	۷
۱ - ۲ - ۳ - عقوبت	۸
۱ - ۲ - ۴ - عذاب	۱۰
۱ - ۲ - ۵ - جزاء	۱۱
۱ - ۳ - کیفر عادلانه	۱۲
۱ - ۳ - ۱ - چرا خدا ظالم نیست	۱۳
۱ - ۳ - ۲ - تفاوت در پاداش و کیفر	۱۸
۱ - ۳ - ۳ - تناسب میان جرم و کیفر	۲۱
۱ - ۳ - ۴ - سرنوشت هر کس در گرو اعمال اوست	۲۴
۱ - ۴ - ترس از کیفر یک ارزش الهی	۲۶
۱ - ۵ - آخرت سرای اصلی کیفر	۲۸
۱ - ۵ - ۱ - عدم امکان جزای برخی اعمال در دنیا	۲۹

- ۱ - ۵ - ۲ - تنافی جزای کامل در دنیا با اختیار..... ۲۹
- ۱ - ۵ - ۳ - برچیده شدن زندگی دنیوی..... ۳۰
- ۱ - ۵ - ۴ - تنافی جزای کامل در دنیا با عدالت او..... ۳۰
- ۱ - ۶ - قضا و قدر و بداء الهی و ارتباط آنها با اعمال انسان و کیفرهای دنیوی..... ۳۲

فصل دوم: اقسام کیفرهای دنیوی ۴۱

- ۲ - ۱ - کیفرهای مادی..... ۴۱
- ۲ - ۱ - ۱ - کیفرهای فردی..... ۴۲
- ۱ - تنگنا در زندگی..... ۴۲
- ۲ - کوتاهی عمر..... ۴۳
- ۳ - فقر و مشکلات اقتصادی..... ۴۳
- ۴ - عذاب استیصال فردی..... ۴۵
- ۱ - قارون..... ۴۵
- ۲ - نمرود..... ۴۷
- ۳ - سامری..... ۴۹
- ۵ - عذاب استدراج..... ۵۱
- ۵ - ۱ - واژه‌های مرتبط با استدراج..... ۵۳
- ۱ - امداد..... ۵۳
- ۲ - املاء..... ۵۳
- ۳ - تمتیع..... ۵۵
- ۴ - امهال و تمهیل..... ۵۵

۵۷.....طبع و غشاه و اضلال.....۵

۵۷.....۲- ۵- علایم و نشانه‌های استدراج.....۵۷

۵۸.....۱- برخورداری از نعمت به هنگام گناهان.....۵۸

۵۹.....۲- عدم شکرگذاری نسبت به نعمت الهی.....۵۹

۵۹.....۳- عدم ابتلاء به بلایا و مصائب.....۵۹

۶۰.....۴- استجابت دعا به هنگام معصیت.....۶۰

۶۱.....۵- اطمینان به قبولی اعمال.....۶۱

۶۱.....۳- ۵- فلسفه و حکمت استدراج.....۶۱

۶۷.....۴- ۵- آثار زیانبار و فرجام شوم استدراج.....۶۷

۶۹.....۵- ۵- راه کارهای ایمنی از استدراج.....۶۹

۷۰.....۱- ایمان و تقوا.....۷۰

۷۱.....۲- سپاس‌گذاری، نیایش و یاد کرد خداوند.....۷۱

۷۲.....۳- تعمق در حوادث دنیا و سنت‌های الهی.....۷۲

۷۳.....۴- مشارطه، محاسبه - مراقبه.....۷۳

۷۴.....۲- ۱- ۲- کیفرهای اجتماعی.....۷۴

۷۴.....۱- بلاهای طبیعی برای جامعه.....۷۴

۷۵.....۲- اختلافات داخلی.....۷۵

۷۶.....۳- تسلط اشرار بر جامعه.....۷۶

- ۴- عذاب استیصال اجتماعی.....۷۷
- ۴- ۱- ارتباط استیصال با سنت پیروزی حق بر باطل ۸۱
- ۴- ۲- استیصال بعد از اتمام حجت ۸۲
- ۴- ۲- ۱- ارسال رسل..... ۸۲
- ۴- ۲- ۲- انذار و تهدید قبل از عذاب ۸۵
- ۴- ۳- دایره شمول عذاب استیصال ۸۹
- ۴- ۴- عذاب استیصال اقوام.....۹۲
- ۱- قوم نوح.....۹۳
- ۲- قوم لوط ۹۵
- ۳- قوم شعیب.....۹۸
- ۴- قوم عاد..... ۱۰۱
- ۵- قوم ثمود..... ۱۰۳
- ۶- فرعون..... ۱۰۵
- ۲- ۲- کیفرهای معنوی..... ۱۰۷
- ۲- ۲- ۱- قساوت قلب..... ۱۰۷
- ۲- ۲- ۲- انحراف دل..... ۱۰۹
- ۲- ۲- ۳- مهر خوردن قلب..... ۱۱۰
- ۲- ۲- ۴- خودفراموشی..... ۱۱۳

۱۱۴..... ۲- ۲- ۵- همشینی با شیطان.....

۱۱۵..... ۲- ۲- ۶- سقوط در جرگه نفاق.....

۱۱۶..... ۲- ۲- ۷- سلب توفیقات معنوی.....

فصل سوم: کیفر دنیوی برخی گناهان..... ۱۱۸.....

۱۱۹..... ۳- ۱- گناهی که عمر را کوتاه می کنند.....

۱۱۹..... ۱- قطع رحم.....

۱۲۰..... نتیجه قطع رحم.....

۱۲۱..... ۲- دروغ.....

۱۲۳..... ۳- زنا.....

۱۲۴..... ۴- آزار و رنجاندن پدر و مادر.....

۱۲۵..... ۵- بی اعتنایی به نماز.....

۱۲۶..... ۳- ۲- گناهی که باعث حبط اعمال می شوند.....

۱۲۶..... ۱- منت گذاردن.....

۱۲۷..... ۲- حسد.....

۱۲۸..... ۳- ریا.....

۱۲۹..... ۴- بی تابی هنگام مصیبت.....

۱۲۹..... ۵- عجب و خودبزرگ بینی.....

۱۳۰..... ۶- تهمت.....

۱۳۱..... ۳- ۳- گناهی که موجب تسلط اشرار بر جامعه می گردند.....

۱۳۱..... ۱- نافرمانی خدا.....

۱۳۱..... ۲- ترک امر به معروف و نهی از منکر.....

۱۳۲..... ۳- مهربانی و تمایل اخیار به اشرار.....

۱۳۲..... ۴- عدم اطاعت از رهبری.....

- ۵- دوری از علما..... ۱۳۲
- ۶- قطع رحم..... ۱۳۳
- ۳- ۴- گناهانی که روزی را کم می‌کنند و فقر می‌آورند..... ۱۳۳
- ۱- کفران نعمت..... ۱۳۳
- ۲- خودداری از بخشش..... ۱۳۵
- ۳- شراب و موسیقی..... ۱۳۵
- ۴- کم‌فروشی..... ۱۳۶
- ۵- پیروی از هوای نفس..... ۱۳۶
- ۳- ۵- گناهانی که انسان را به کفر می‌کشاند..... ۱۳۷
- ۱- پیروی از هوای نفس..... ۱۳۷
- ۲- کبر و خودپسندی..... ۱۱۳۸
- ۳- حسد..... ۱۳۹
- ۴- شراب..... ۱۴۱
- ۳- ۶- گناهانی که موجب حبس دعا می‌شوند..... ۱۴۲
- فصل چهارم حکمت کیفرهای دنیوی..... ۱۴۳**
- ۴- ۱- پالایش جان و تطهیر ذنوب..... ۱۴۴
- ۴- ۲- مجازات اعمال..... ۱۵۱
- ۴- ۳- تنبّه و بیداری..... ۱۶۱
- ۴- ۴- عبرت خلق..... ۱۶۸
- ۴- ۵- ارائه آیتی از کیفرهای اخروی..... ۱۷۳
- ۴- ۶- اتمام حجت..... ۱۷۵

کیفر انبیاء و اولیاء.....	۱۸۰
۱- حضرت آدم و خروج از بهشت.....	۱۸۲
۲- حضرت یونس علیه السلام و حبس در اعماق دریا.....	۱۸۳
۳- تمديد زندان بر حضرت یوسف.....	۱۸۵
۴- تأخیر وحی بر رسول الله صلی الله علیه و آله.....	۱۸۷
۵- داستان حضرت یعقوب.....	۱۸۸
فصل پنجم: عوامل رفع و دفع کیفرهای دنیوی.....	۱۹۰
۵ - ۱- عوامل مؤثر در رفع کیفرهای دنیوی.....	۱۹۰
۱- دعا.....	۱۹۱
۲- استمداد از نیروی ایمان و الطاف الهی.....	۱۹۴
۵ - ۲- عوامل مؤثر در دفع کیفرهای دنیوی.....	۱۹۵
۱- صدقه.....	۱۹۵
۲- صله رحم.....	۱۹۷
۳- حضور بی گناهان.....	۱۹۸
۴- حضور پیامبران و امامان.....	۱۹۹
۵- توبه و استغفار.....	۲۰۱
فرق توبه و استغفار.....	۲۰۵
نتیجه گیری کلی.....	۲۰۸
خاتمه.....	۲۰۹
فهرست منابع و مآخذ.....	۲۱۰
صفحه عنوان عربی.....	۲۲۰

چکیدہ عربی..... ۲۲۱

چکیدہ انگلیسی

صفحہ عنوان انگلیسی

از منظر قرآن و احادیث، زندگی انسان با رنج و درد آمیخته شده است و هیچ کس را از آن گریزی نیست. هر یک از مصائبی که انسان در زندگی دنیا به آن دچار می‌شود دارای حکمت و فلسفه خاصی است، برخی از این حکمت‌ها عبارتند: تنبیه و بیداری انسان، تطهیر و پالایش جان و اما یکی از مهم‌ترین حکمت‌های دنیوی، مجازات اعمال انسان در برابر گناهان و اعمال نادرست اوست.

موضوع این رساله تبیین کیفرهای دنیوی است که از کلیات آن می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

اولاً عقاب الهی عادلانه است. ثانیاً مترتب بر اتمام حجت است. ثالثاً متناسب با جرم است. رابعاً ترس از عقاب یک ارزش است. خامساً باید توجه نمود محل اصلی عقوبت آخرت است و ممکن است در این دنیا اتفاق نیفتد.

از نظر آیات و روایات اسلامی عقوبت‌های الهی دارای اقسامی می‌باشند. البته کیفرهای دنیوی اعمال به آن معنا نیست که تناسب تام و تمام با اعمال داشته باشد، زیرا بسیاری از مجازات‌ها و کیفرها جنبه تنبیهی و بازدارندگی دارند تا انسان را از گرایش و ارتکاب اعمال ناشایست باز دارند. برخی از این کیفرها، کیفرهای مادی است که آثار آن به وضوح و به طور محسوس قابل مشاهده است و برخی دیگر، کیفرهای معنوی است که در جان و روان انسان اثر گذار است و به سادگی قابل مشاهده نیست. هر کدام از این کیفرها خود دارای تقسیماتی است:

کیفرهای مادی به زیر شاخه کیفرهای فردی و کیفرهای اجتماعی تقسیم می‌شود. کیفرهای مادی فردی خود به پنج شاخه: ۱- تنگنا در زندگی، ۲- کوتاهی عمر ۳- فقر و مشکلات اقتصادی ۴- عذاب‌های استیصال فردی ۵- عذاب استدراج (که معلول علل و عواملی است. که از علایم آن می‌توان به گناهان و برخورداری از نعمت، عدم شکر گذاری نسبت به نعمت‌های الهی، عدم ابتلا به بلاها و مصائب، استجاب دعا به هنگام معصیت اشاره کرد.) تقسیم می‌شوند.

و کیفرهای مادی اجتماعی به چهار بخش: ۱- بلاهای طبیعی برای جامعه، ۲- اختلافات داخلی، ۳- تسلط اشرار بر جامعه، ۴- عذاب استیصال اجتماعی (ریشه کن کردن قوم و یا فرد دارای جرم می‌باشد. که در قرآن کریم از استیصال اقوامی چون لوط و افرادی چون قارون سخن به میان آمده است.) تقسیم می‌شوند.

کیفرهای معنوی که بر روح و روان انسان اثر می‌گذارند از قبیل مهر شدن قلوب، سلب توفیقات معنوی، قساوت قلب و ... می‌باشد.

شایان توجه است که به کیفر خاص برخی از گناهان در قرآن و روایات تأکید شده است.

نکته دیگر در بحث کیفرهای دنیوی عقوبت اولیاست که البته دارای شاخصه‌هایی متناسب با شأن ایشان است. کیفرهای دنیوی قابل پیشگیری و درمان است از عوامل پیشگیری یا دفع می‌توان به حضور انبیاء و اولیاء و

استغفار، صدقه و صلہ رحمہ، و از عوامل درمان و رفع می‌توان به ایمان به خدا و توجه به حضور او و دعا اشاره نمود.

کلید واژه‌ها: عذاب، کیفر، مجازات، عقوبت، انتقام، ابتلاء

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ

مقدمه

خداوند متعال که خالق تمام جهان و از جمله انسان است، نسبت به همه انسانها لطیف و وسایل لازم را برای هدایت آنها فراهم نموده است و این لطف او تمامی مردم را در تمامی زمانها و مکانها شامل می شود. اما این خود انسانها هستند که یا راه تسلیم و رضا را پیش گرفته و یا به کفر و عناد می پردازند. از این رو که خداوند نیکیهای مردم را به خود نسبت داده و بدیها را در نتیجه اعمال و رفتار مردم می داند. بنابراین بدیها و سیئات زندگی انسان در نتیجه عملکرد خود اوست و بدیها و مظالم به خود او برگشت می کند. از آنجا که جامعه ما یک جامعه اسلامی است و در جهت رسیدن به مدینه فاضله اسلامی در حرکت می باشد، شناختن این سنت امری لازم و واجب می نماید.

در چنین جامعه ای باید مشخص شود که خداوند چه سرنوشتی برای جوامع مقدر فرموده است. چه قوانین الهی بر زندگی اجتماعی انسان حاکم است. چطور می شود که یک جامعه سعادت مند می شود و مورد لطف و مرحمت الهی قرار می گیرد و خداوند آن را تأیید فرماید و یا چگونه و تحت چه ضوابط و شرایطی است که خداوند اقوام، جوامع و امتها را دچار عذاب و هلاکت می سازد. علاوه بر مجازات و عذاب آخرت که نتیجه دآوری پروردگارد در قیامت است، مجازات شدیدی در دنیا نیز وجود دارد که دامنگیر افراد کافر و مخالفان حق و عدالت خواهد شد، در حالی که هیچ کس توانایی حمایت از آنها را نخواهد داشت. ظلمها، بیدادگریها، خیانتها، انحرافات و ندانم کاریها و امثال آنها سرچشمه این مصائب می باشد. از جمله دلایل مهم در انجام این تحقیق این است که بیشتر مردم از ماهیت عذاب دنیوی و کیفیت نزول این عذاب غافل و ناآگاه می باشند و عذاب و مکافات را مربوط به آخرت می دانند در حالی که بعضی از اعمال انسان باعث نزول بعضی از عذابها در دنیا می شود که اگر انسان با آنها آشنایی داشته باشد می تواند توسط عواملی مانند، دعا و توبه و..... از نزول عذاب جلوگیری کند.

سخن آخر این که رساله در صدد شرح عقوبت‌ها و عذاب‌ها و بلایایی است که در محدوده زمانی تولد تا مرگ گریبانگیر انسان است و ابزار و آلات عذاب نیز دنیوی است.

کلیات تحقیق:

بیان مسأله

سختیهای دنیوی یبیش روی انسان می‌تواند ناشی از عوامل مختلفی باشد که شاید بتوان تحت سه عنوان خلاصه نمود: امتحانات الهی؛ عقوبتهای دنیوی و نتیجه‌ی طبیعی فعل انسان.

طبیعی است که هر کدام از این موارد عکس‌العملی و مواجهه‌ای متناسب می‌طلبد از این رو بایستی معیارهای تشخیص و تمییز این موارد را از لابلای مفاهیم ناب قرآن و سنت استخراج نمود و آنگاه راهکارهای مواجهه با هر قسم را ارائه نمود. مسأله‌ی دیگر تبیین حکمت‌ها و اصول این موارد است تا شبهات مربوطه مرتفع گشته و حقانیت و حکیمانانه بودن نظام الهی حاکم بر این امور روشن گردد. این تحقیق در پی آن است که به تبیین قسم مهمی از این موارد یعنی مقوله‌ی کیفرهای دنیوی با استفاده و استنباط از معارف قرآن و سنت بپردازد.

با توجه به این نکات، اهمیت مسأله کیفرهای دنیوی و ارزش پژوهش و تحقیق درباره‌ی آن روشن می‌شود.

پیشینه تحقیق

صرف نظر از کتب تفسیری و اخلاقی که در راستای تبیین و توضیح آیات و احادیث مربوط به کیفرها مطالبی را ارائه نموده‌اند، کتاب مستقلی با موضوع کیفرهای دنیوی تألیف نشده است. مقالات، کتب و پایان‌نامه‌هایی به این عنوان وجود ندارد ولی در ضمن برخی موضوعات مرتبط، به این مقوله پرداخته شده است که به چند مورد از آنها اشاره می‌شود.

کتاب ابتلاء از دیدگاه قرآن و سنت مجتبی بیگلری، کتاب کیفر گناه و آثار و عواقب خطرناک آن توسط سید هاشم رسولی محلاتی و کتاب علل انحطاط تمدن‌ها از دیدگاه قرآن کریم توسط آقای احمد علی قانع عزآبادی همچنین کتاب پیامدهای دنیوی اعمال مہناز جعفری در این زمینه نوشته شده است.

سؤالات تحقیق

- ۱- کيفرهای دنیوی و انواع آن از نظر قرآن و احادیث کدام است؟
- ۲- براساس قرآن و سنت چه حکمت هایی برای اقسام کيفرهای دنیوی مطرح است؟
- ۳- چگونه می توان از عقوبت ها پیشگیری کرد یا رفع نمود؟

فرضیات

- ۱- کيفرهای دنیوی به اقسام کلی مادی و معنوی و فردی و تقسیم می شوند. فقر، کوتاهی عمر، استدراج و استیصال، نزول بلاهای طبیعی و برخی از مصادیق این اقسام است.
- ۲- حکمت های گوناگونی برای کيفرهای دنیوی در قرآن و حدیث مطرح شده است. مانند مجازات اعمال، تنبه و بیداری، تطهیر ذنوب و
- ۳- کيفرهای دنیوی قابل پیشگیری و درمان است از عوامل پیشگیری یا دفع می توان به حضور انبیاء و اولیاء و استغفار، صدقه و صلۀ رحم، و از عوامل درمان و رفع می توان به ایمان به خدا و توجه به حضور او و دعا اشاره نمود

ضرورتها و اهداف

ضرورتها

از آنجا که بدون استثناء همه انسانها با مشکلات و ناگواریهایی در زندگی مواجهند ضروری است که هرکسی اولاً ارتباط این ناگواریها را با اعمال خود بیابد و ثانیاً بداند که چگونه با این بلاها مواجه شود. بنابراین هدف اصلی این رساله نشان دادن ارتباط بلاهای دنیوی با اعمال انسان ونحوه مواجه شدن با آنها و آگاهی از ثمرات علمی و عملی این بحث است.

اهداف:

با توجه به اینکه دغدغه فکری تمامی انسانها، بایدکسب رضایت الهی و بهره‌مند شدن از هدایت الهی و دوری از عقوبت‌های ناشی از اعمال و رفتار خود باشد می‌توان اهداف زیر را برای کم کردن دغدغه فکری آنان و بکارگیری آن در زندگی اشاره کرد:

۱- اهداف علمی تحقیق:

شناخت انواع کیفرها در زندگی فردی و اجتماعی انسان از دیدگاه قرآن و سنت و رابطه آنها با اعمال انسان.

۲- اهداف کاربردی تحقیق:

- ۱- قرار دادن انسانها در بین دو حالت خوف و رجا که عامل مهم تربیت و تهذیب آدمی است.
- ۲- انتقال عبرت‌های قرآنی به فرد و جامعه و عبرت‌پذیری از عقوبت نسل‌های گذشته اعم از اقوام مانند قوم نوح علیه السلام و فردی مانند قارون.
- ۳- افزودن معلومات و اطلاعات قرآنی مربوط به موضوع.
- ۴- دادن مشاوره فکری به مردم در خصوص عوامل رفع و دفع کیفرهای دنیوی و شناخت نحوه مواجهه با آنها.
- ۵- باز دارندگی فرد و جامعه از ارتکاب به گناه و اعمال نادرست.